

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱՆԱԶԵՎ

2005 ԹՎԱԿԱՆ, ՀՈՒՆԻՍԻ 15

Գերմանիայի Բունդեսթագ, գրավոր հարց 15/5689, 15-րդ ընտրական ժամանակաշրջան, 2005 թվական, հուլիսի 15 SPD, CDU/CSU, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN և FDP խորհրդարանական խմբերի՝ 1915 թվականի հայերի զանգվածային ջարդերը և տեղահանությունները հիշատակող միջնորդություն. Գերմանիան պետք է իր նպաստն ունենա հայերի և թուրքերի հաշտեցման մեջ Բունդեսթագը որոշում է՝ Գերմանիայի Բունդեսթագը հարգում և հիշատակում է Առաջին համաշխարհային պատերազմից առաջ և հետո հայ ժողովրդի նկատմամբ բռնության, կոտորածի և տեղահանության ենթարկվածների հիշատակը: Բունդեսթագը դատապարտում է Օսմանյան կայսրությունում երիտթուրքերի կառավարության արարքները, որոնց հետևանքով բնաջնջվել է եղել են Անատոլիայի գրեթե ամբողջ հայությունը: Այն նաև դատապարտում է Գերմանիայի Ռեյխի անփառունակ դերը, որը, տեղեկացված լինելով հայերի կազմակերպված տեղահանությունների և բնաջնջման մասին, այս վայրագություններին միջամտելու և դրանք դադարեցնելու և ոչ մի փորձ չի ձեռնարկել:

Գերմանիայի Բունդեսթագը պատվում և հիշատակում է թուրքերի և գերմանացիների ջանքերը, ովքեր, աշխատելով բարդ հանգամանքներում և պայմաններում, ինչպես նաև ընդիմանալով իրենց կառավարությանը, խոսքով և գործով իրենց նվիրել են հայ կանանց, տղամարդկանց և երեխաների փրկությանը:

Դա մասնավորապես դոկտոր Յոհաննես Լեփսիուսի հիշատակն ու աշխատանքն է, ով եռանդագին պայքարել է հայ ժողովրդի գոյատևման համար, պահպանել և փայփայել հայերի, գերմանացիների և

թուրքերի միջև հարաբերությունների բարելավումը:

Գերմանիայի Բունդեսթագը, իր սեփական փորձից ելնելով, խորին ցավով ընդունում է, թե որքան բարդ է յուրաքանչյուր ժողովրդի համար դեմ առ դեմ կանգնել իր անցյալի մութ կողմեր առջև: Բայց նաև կարծում է, որ սեփական պատմությանը արդարացիորեն և ճշմարտացիորեն առերեսվելն անհրաժեշտ է և հաշտեցման կարևոր հիմք է: Սա մասնավորապես ճիշտ է հիշատակման եվրոպական մշակույթի շրջանակներում, որին բնորոշ է յուրաքանչյուր ազգի պատմության մութ կողմերի բաց քննարկում: Այս համատեքստում Գերմանիայի Բունդեսթագն ափսոսանք է հայտնում, որ Թուրքիայում Օսմանյան կայսրության անցյալի այդ իրադարձությունների վերաբերյալ մինչ այսօր հնարավոր չէ ամբողջական քննարկում իրականացնել և որ գիտնականներն ու գրողները, ովքեր ցանկանում են գործ ունենալ Թուրքիայի պատմության այս կողմերի հետ, ենթարկվում են հետապնդումների և զրպարտանքի: Այնուամենայնիվ, Գերմանիայի Բունդեսթագը նաև դրական նշաններ է նկատում. Թուրքիան աստիճանաբար մոտենում է վերը նշված հիշատակման եվրոպական մշակույթին: Օրինակները ներառում են՝

- Թուրքիայի Մեծ ժողովն առաջին անգամ հայկական ծագում ունեցող թուրքերի հրավիրել է քննարկումների, որոնցում ներառված էին հայերի հանդեպ իրականացրած հանցագործությունները և թուրք-հայկական հարաբերություններին առնչվող հարցերը:

- Վիեննայում մի թուրք և հայ կանանց երկխոսություն է կայացել:

- Թուրք և հայ պատմաբանների սկզբանական շփումների արդյունքում կայացել է փաստաթղթերի առաջին փոխանակումը:

- վարչապետ Էրդողանը հայոց պատրիարք Մեսրոպի հետ Ստամբուլում բացել է Թուրքիայի առաջին թանգարանը և հրապարակավ առաջարկել է հիմնել թուրք-հայկական պատմաբանների երկկողմ հանձնաժողով:

Ամեն դեպքում այս համատեքստում, Գերմանիայի Բունդեսթագը մեծ մտահոգությամբ գիտակցում է, որ համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտականների Հայկական գիտաժողովը, որը պետք է տեղի

ունենար Ստամբուլում՝ 2005 թվականի մայիսի 25-27-ն կանխվել է Թուրքիայի արդարադատության նախարարի կողմից և որ գիտնականների դիրքորոշումները, որոնք տարբերվում էին կառավարության

տեսակետից որակվեցին որպես «հարված թուրք ժողովրդի թիկունքին»: Վարչապետ Էրդողանի՝ պատմաբանների թուրք-հայկական համատեղ հանձնաժողով հիմնելու առաջարկը կարող է հաջողություն ունենալ եթե այն իրականացվի ազատ և հրապարակային քննարկման

հիման վրա:

Գերմանիան, որը նույնպես իր ներդրումն է ունեցել մոռացության մատնվող հայերի դեմ ուղղված հանցագործությունում, այժմ պարտավոր է բախվել իր սեփական պատասխանատվությունը: Այս պատասխանատվությունը ներառում է հայերի և թուրքերի նկատմամբ աջակցության ցուցաբերումը՝ ուղղված անցյալի շուրջ հաշտեցման և փոխըմբռնման եզրեր գտնելու:

Գերմանիայում երկու խոշոր եկեղեցիներ մասնավորապես բազում տարիներ ընթացքում հանդես են եկել Թուրքիայի հայերի ինտեգրացման պաշտպանությամբ: Հայկական համայնքները, որոնք հաս-

տատվել են այստեղ, հաշտեցման և հիշատակման հնարավորություն են առաջարկում: Մասնավորապես, կապված Գերմանիայում ապրող թուրք մուսուլմանների մեծ թվի հետ, սա կարևոր է առաջադրանք՝ ուղղված ի մի բերելու անցյալը և կատարելու հաշտեցման տանող առաջին քայլերը:

Մակայն այս պատմական իրադարձությունների հետ գործ ունենալն նաև ուղղակի նշանակություն ունի ներկայի համար: Թուրքիայի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև հարաբերությունների կարգավորումն այսօր առաջնային շահ և կարևորություն ունի ամբողջ տարածաշրջանի համար ապագաի համար: Այն՝ ինչ շտապ անհրաժեշտ է, երկու կողմերի համար վստահությունն ձևավորող միջոցառումների մեկնարկումն է, ինչպես սահմանված է ԵԱՀԿ սկզբունքներում: Թուրքիայի՝ Հայաստանի հետ սահմանների բացումը կարող էր, օրինակ, օգնել Հայաստանի մեկուսացվածությունը նվազեցնելուն և նպաստեր դիվանագիտական հարաբերությունների սկսմանը:

Հայ-թուրքական հարաբերություններում ունեցած իր պատմական դերի շնորհիվ Գերմանիան պետք է հատուկ պատասխանատվություն ստանձնի՝ որպես ԵՄ նախաձեռնությունների շրջանակի մի մաս:

Նպատակը պետք է լինի օգնել Հայաստանի և Թուրքիայի միջև եղած իրավիճակի բարելավմանն ու կարգավորմանը, այդպիսով նպաստելով Կովկասի տարածաշրջանի կայունացմանը:

Հիշատակմանն ուղղված մեկ այլ կարևոր նպաստում կարող է կատարվել Գերմանիայի դաշնային նահանգների կողմից: Տեղեկատվական և կրթական քաղաքականության առաքելությունը ներառում է

այնպիսի գործողությունների ձեռնարկում նաև Գերմանիայում, որոնք բախվում են հայերի տեղահանությանն ու բնաջնջմանը՝ որպես 20-րդ դարի էթնիկ կոնֆլիկտների ամբողջ պատմության մի մաս:

Գերմանիայի Բունդեսթագը հայցում է Դաշնային Կառավարությանը

- օգնել հայերին և թուրքերին պատմական մեղքի հիշատակմամբ, հաշտությամբ և ներողամտությամբ հանգելու կարգավորման

- Թուրքիայում ապահովելու Խորհրդարանի, Կառավարության և հասարակության՝ անցյալում և ներկայում հայ ժողովրդի հարաբերություններում առանց որևէ վերապահումների իրենց դերը կատարելը

- պաշտպանելու թուրք, հայ և միջազգային փորձագետներ ներառող պատմաբանների հանփնաժողովի ստեղծումը

- ապահովել ոչ միայն Օսմանյան Կայսրության՝ այս հարցին առնչվող արխիվների մատչելիությունը լայն մասշտաբների հանրության համար, այլև Գերմանիայի կողմից Թուրքիային տրված Գերմանիայի Արտաքին գործերի նախարարության արխիվների պատճենները

- պնդելու Ստամբուլում նախատեսված, բայց կառավարական ճնշման ներքո հետաձգված գիտաժողովի ներկայիս կազմակերպումը

- Թուրքիայում ճնշել կարծիքի ազատությունը, մասնավորապես

հայերի ճակատագրի վերաբերյալ

- օգնել Թուրքիային և Հայաստանին՝ կարգավորելու իրենց միջպետական հարաբերությունները Բեռլին, 2005 թվական, հունիսի 15 Ֆրանց Մյունտֆերզը և Դոկտոր Անգելա Մերկելի խորհրդարանական խումբը, Մայքլ Գլուսը և Կատրին Գորինգ- Էքարթի խորհրդարանական խումբը, Քրիստա Սագերը և Դոկտոր Վոլֆգանգ Ջերարդի խորհրդարանական խումբը Միջնորդության պատճառները Ինստուն տարի առաջ՝ 1915 թվականի ապրիլի 24-ին, Երիտասարդ թուրքեր շարժումը, որը կառավարում էր Օսմանյան Կայսրությունը, հրամայեց ձերբակալել, երկրի ներքին շրջաններ արտաքսել Ստամբուլի հայկական մշակույթի և քաղաքականության վերնախավին և մեծ մասին էլ սպանել: Այս օրը աշխարհի բոլոր հայերի համար դարձել է հիշատակի օր՝ Օսմանյան Կայսրությունում հայ սուբյեկտների բռնի տեղահանության և զանգվածային կոտորածների համար, որոնք տեղի են ունեցել դեռ 19-րդ դարի վերջերին և ուժգնացել Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում:

Երբ Օսմանյան Կայսրությունը միացավ պատերազմին, հայ զինվորները գորակոչվեցին Օսմանյան բանակ, որտեղ խմբավորվեցին աշխատանքային գումարտակներում և նրանց մեծ մասը սպանվեց:

1915 թվականի գարնան սկզբին կանայք, երեխաներ և ծեր մարդիկ Սիրիայի անապատով ուղարկվեցին մահվան երթի: Նրանք, ովքեր դեռևս չէին մահացել կամ սպանվել ճանապարհին, այս ճակատագրին հանդիպեցին ամենավերջում, երբ հասան Դեր Զոր անապատի մոտ գտնվող անմարդկային ճամբարները: Զանգվածային կոտորածներ իրականացվեցին նաև հատուկ այս նպատակի համար ստեղծված միավորների կողմից: Բարջրաստիճան թուրք պաշտոնյաների՝ այս գործողությունների նկատմամբ կիրառած դիմադրությունը, ինչպես նաև Օսմանյան խորհրդարանի քննադատությունը դաժանաբար ճնշվեցին Երիտթուրքերի ռեժիմի կողմից: Շատ տարածքներում, որտեղից արտաքսվել էին քրիստոնյա հայերը, հետագայում հաստատվեցին Բալկանյան պատերազմների քուրդ և մուսուլման

փախստականները: Այլ էթնիկ քրիստոնյա խմբերի անդամներ, մասնավորապես, ասորիներ և քաղդեական քրիստոնյաներ, ինչպես նաև որոշակի մուսուլմանական փոքրամասնություններ նույնպես ենթարկվեցին բռնի տեղահանությունների և զանգվածային կոտորածների:

Ըստ անկախ հաշվարկների՝ ավելի քանի 1 միլիոն հայ տեղահանությունների և զանգվածային ջարդերի զոհ է դարձել: Բազմաթիվ անկախ պատմաբաններ, խորհրդարաններ և միջազգային կազմակերպություններ հայերի արտաքսումն ու բնաջնջումը նկարագրում են որպես ցեղասպանություն:

Մինչ օրս և հակառակ փաստերին՝ Թուրքիայի կառավարությունը, որպես Օսմանյան Կայսրության իրավահաջորդ, հերքում է, որ այս վայրագություններն եղել են լավ ծրագրած և կազմակերպված և/ կամ

վերաբնակեցման երթերի ժամանակ տեղի ունեցախ զանգվածային մահերն ու կոտորածները ցանկալի են եղել Օսմանյան կառավարության համար: Հայերի դեմ իրականացված գործողությունների ընդունված ծանրությունը միշտ արդարացվել է այն փաստով, որ թե՛ 1878 թվականին, թե՛ 1914/ 1915 թվականներին Ռուսաստանի կողմից շատ հայեր կռվել են Թուրքիայի դեմ և այդտեղ, ենթադրվում է, որ կա այն վտանգը, որ այս հայերը կարող են նաև ետ ընկնած լինել Օսմանյան Կայսրությանը Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ:

Այլ թուրքական պաշտպանություններ վկայակոչում են հայերի կողմից թուրքերի դեմ իրականացրած բռնի գործողությունները, որոնք տեղի են ունեցել Թուրքիայի վերաբնակեցման միջոցառումների զինված դիմադրություն ցնցաբերելու ընթացքում: Թուրքիայի դիրքորոշման համար որպես արդարացում են օգտագործվում նաև քսաներորդ դարի ութսունական թվականներին հայերի՝ թուրքերի դեմ իրականացրած ահաբեկչական հարձակումները:

Ընդհանուր առմամբ ջարդերի և տեղահանությունների իրական ծավալը դեռ նվազեցրած է և այսօր մեծապես վիճարկված Թուրքիայի կողմից: Թուրքիայի նման վերաբերմունքը դեմ է հաշտության գաղափարին, որն ուղղորդվում է Եվրամիության ընդհանուր արժեքներով:

Նույնիսկ այսօր Թուրքիայում պատմաբաններն ազատ չեն հայերի տեղահանությունների և զանգվածային ջարդերի վերաբերյալ խոսք արտահայտելու հարցում. նրանք դեռևս մեծ ճնշման ներքո են գտնվում:

Գերմանական կայսրությունը, որպես Օսմանյան կայսրության խոշոր ռազմական դաշնակից, նույնպես խորապես ներգրավված է եղել այդ իրադարձություններում: Գերմանական կայսրության և՛ քաղաքական, և՛ ռազմական ղեկավարությունը հենց սկզբից տեղյակ է եղել հայերի հետապնդումների և սպանությունների մասին: Գերմանիայի դեսպանատան և Օսմանյան Կայսրության հյուպատոսությունների զեկույցներում մնացած Գերմանիայի արտաքին գործերի նյութերը ծրագրված և կազմակերպված զանգվածային ջարդերի և տեղահանությունների փաստաթղթում են:

Չնայած բազմաթիվ գերմանացի գիտնականների, քաղաքագետների և եկեղեցականների, այդ թվում այնպիսի քաղաքագետներ, ինչպիսիք են Ֆիլիպ Շեյդերմանը, Կարլ Լիբնեխտը կամ Մաթիա Էրցնբեր-

գերը, ինչպես նաև բողոքական և կաթոլիկ եկեղեցին ներկայացնող նշանավոր անձանց, ինչպիսիք են Ադոլֆ վոն Հարնաքը և Լորենց Վերտմանը, հրատապ խնդրանքների՝ Գերմանական Ռեյխ կառավարությունը իր Օսմանյան դաշնակցի վրա վրա ճնշում չգործադրեց:

Երբ բողոքական աստվածաբան Դոկտոր Յոհաննես Լեպսիուսը 1915 թվականի հոկտեմբերի 5-ին Գերմանիայի Ռեյխստագին ներկայացրեց Ստամբուլում անցկացրած իր հետազոտության արդյունքները, հայերի ողջ սուբյեկտային կազմը գրաքննության ենթարկվեց Գերմանիայի Ռեյխի կառավարության կողմից: 1916 թվականին Գերմանիայի ռազմական գրաքննությունը արգելեց և առգրավեց Յոհաննես Լեպսիուսի «Թուրքիայում հայ ժողովրդի վիճակի մասին զեկույցը»: Այս փաստաթղթերի պատճենները, որոնք Լեպսիուսն անմիջապես ուղարկել էր Գերմանիայի Ռեյխստագի պատվիրակներին, բնագավթվեցին իշխանությունների կողմից և չհանձնվեցին պատվիրակներին մինչև 1919 թվականի պատերազմի ավարտը:

Այս՝ Գերմանիայի Ռեյխի արդեն մոռացված ճնշողական քաղաքականությունը ցուց է տալիս, որ պատմության այս դրվագը դեռևս սպասվում էր բավարարող կերպով լուծում ստանալ այստեղ՝ Գերմանիայում:

Germany Parliament Resolution

June 15, 2005

German Bundestag Printed matter 15/5689 15th electoral period June 15, 2005

Motion by the parliamentary groups of SPD, CDU/CSU, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN and FDP

**Commemorating the expulsion and massacre of the Armenians in 1915 –
Germany must make her contribution to the reconciliation between Turks and Armenians.**

The Bundestag may resolve:

The German Bundestag honors and commemorates the victims of violence, murder and expulsion among the Armenian people before and during the First World War. The Bundestag deplores the deeds of the Young Turkish government in the Ottoman Empire which have resulted in the almost total annihilation of the Armenians in Anatolia. It also deplores the inglorious role played by the German Reich which, in spite of a wealth of information on the organized expulsion and annihilation of Armenians, has made no attempt to intervene and stop these atrocities.

The German Bundestag honors and commemorates the efforts made both by Turks and Germans who, working under difficult circumstances and conditions and against the resistance of their respective governments, have committed themselves in word and deed to saving Armenian women, men and children. It is particularly the memory and the work of Dr. Johannes Lepsius, who fought vigorously and effectively for the survival of the Armenian people, which is to be redeemed from oblivion and cherished and maintained to improve the relationship between the Armenian, the German and the Turkish people.

The German Bundestag is painfully aware from its own national experience how hard it is for every people to face the dark sides of its past. But it also believes that facing one's

own history fairly and squarely is necessary and constitutes an important basis for reconciliation. This is true, in particular, within the European culture of remembrance to which belongs the open discussion of the dark sides of each national history.

Against this Background, the German Bundestag deplores the fact that a full discussion of these events of the past in the Ottoman Empire is still not possible today in Turkey and that scientists and writers who wish to deal with this aspect of Turkish history are being prosecuted and exposed to public defamation. However, the German Bundestag also sees positive signs that Turkey, to an ever-increasing degree, approaches this subject within the above European culture of remembering. Examples include:

- The Great Turkish Assembly has, for the first time, invited Turkish people of Armenian descent to discussions involving the crimes committed against the Armenians and the Turkish-Armenian relationship
- A Turkish-Armenian women's dialog was held in Vienna
- Initial contacts between Turkish and Armenian historians resulted in a first exchange of documents
- Minister President Erdogan inaugurated Turkey's first Armenian museum in Istanbul with the Armenian patriarch Mesrab and publicly suggested the establishment of a bilateral Turkish-Armenian panel of historians.

However, in this context, the German Bundestag perceives with great concern that the Armenian Conference of internationally renowned Turkish scientists, which was to be held in Istanbul from 25-27 May 2005, has been prevented by the Turkish Minister of Justice and that the positions taken by these scientists, which diverged from the government's opinion, were defamed as "a stab in the back of the Turkish nation". The proposal by Minister President Erdogan to set up a joint Turkish-Armenian commission of historians can only succeed if it is implemented on the basis of a free and public scientific discourse.

Germany, which has also made its contribution to the crimes against the Armenian people falling into oblivion, is now obliged to face her own responsibility. This responsibility involves supporting Turks and Armenians in seeking reconciliation and mutual understanding over the trenches of the past.

Both major churches in Germany, in particular, have for many years advocated the integration of the Armenians from Turkey. The Armenian communities which have settled here offer the opportunity of reconciliation and remembrance. Particularly in view of the large number of Turkish Muslims living in Germany, it is an important task to bring to mind the past and so to make the first steps toward reconciliation.

But dealing with these historical events also has an immediate significance for the present. Today, the normalization of the relations between the Republic of Turkey and the Republic of Armenia is of paramount interest and importance for the future of the entire region. What is urgently needed is to establish trust-forming measures on both sides as defined in the OSCE principles. Turkey opening the borders to Armenia could, for instance, help to relieve Armenia's isolation and promote the taking up of diplomatic relations.

Due to its historic role in the Turkish-Armenian relations, Germany must assume a special responsibility as part of its neighborhood initiative of the EU. The aim must be to help normalize and improve the situation between Armenia and Turkey and so to help stabilize the Caucasus region.

One important contribution toward remembrance can be made by the German federal states. The duty of the information and education policy involves actions for facing the expulsion and annihilation of the Armenians as part of the whole history of ethnic conflicts in the 20th century, also in Germany.

The German Bundestag requests the Federal Government

- to help the Turks and Armenians to arrive at a settlement by remembering, reconciliation and forgiving historical guilt
- to ensure that Parliament, Government and society in Turkey deal without reservation with their role in relation to the Armenian people in the past and in the present
- to advocate the establishment of a commission of historians including Turkish, Armenian and international experts
- to ensure that not only the archives of the Ottoman Empire on this issue are made accessible to the general public, but also the copies of the German Foreign Office archives given by Germany to Turkey
- to insist on the actual organization of the conference scheduled in Istanbul but postponed under governmental pressure
- to press for freedom of opinion in Turkey, in particular with respect to the fate of the Armenians
- to help Turkey and Armenia to normalize their interstate relationships.

Berlin, June 15, 2005

Franz Müntefering and parliamentary group Dr. Angela Merkel, Michael Glos and parliamentary group Katrin Göring-Eckardt, Krista Sager and parliamentary group Dr. Wolfgang Gerhard and parliamentary group

Reasons for the motion

Ninety years ago, on April 24, 1915, the Young Turkish movement controlling the Ottoman Empire ordered the Armenian cultural and political elite in Istanbul to be arrested, deported inland and for the most part murdered. This day has become the day of remembrance for Armenians throughout the world for the expulsion and massacre of the Armenian subjects of the Ottoman Empire which took place as early as the end of the 19th century and intensified during the First World War.

When the Ottoman Empire joined the war, the Armenian soldiers drafted into the Ottoman army were grouped into work battalions and most were murdered. Beginning in the spring of 1915, women, children and old people were sent on death marches through the Syrian desert. Those who had not died or been murdered on the way met this fate at the latest when they reached the inhuman camps in the desert near Deir ez Zôr. Massacres were also committed by units specially set up for this purpose. Resistance by high-ranking Turkish officials against this course of action, as well as criticism from the Ottoman parliament, was brutally suppressed by the Young Turkish regime. Many areas from which Christian Armenians had been expelled were later settled with Kurds and Muslim refugees from the Balkan wars. Members of other ethnic Christian groups, in particular Arameic/Assyrian and Chaldean Christians, but also certain Muslim minorities, were also affected by deportations and massacres.

According to independent estimates, more than 1 million Armenians fell victim to the deportations and mass murders. Many independent historians, parliaments and

international organizations describe the expulsion and annihilation of the Armenians as genocide.

Until this day and contrary to the facts, the Turkish Republic as the legal successor of the Ottoman Empire denies that these atrocities had been well planned and organized and/or that the mass deaths during the resettlement treks and the massacres had been desired by the Ottoman government. The admitted severity of the actions against the Armenians has always been justified by the fact that many Armenians had fought on Russia's side against Turkey both in 1878 and in 1914/1915 and that there had supposedly been the danger that these Armenians would also have fallen into the back of the Ottoman Empire during WW I. Other Turkish defenses invoked the acts of violence committed by Armenians against Turks which occurred during the armed resistance to the Turkish resettlement measures. The terrorist attacks by Armenians against Turks perpetrated right into the eighties of the twentieth century are also used as justification for the Turkish position.

In all, the true extent of the massacres and deportations is still belittled and largely disputed in Turkey today. This Turkish attitude stands in opposition to the idea of reconciliation which guides the common values of the European Union. Even today, historians in Turkey are not free in coming to terms with the history of deportations and murder of Armenians and, in spite of some relaxation in the previous criminal liability, still find themselves under great pressure.

The German Empire as the major military ally of the Ottoman Empire was also deeply involved in these events. Both the political and the military leadership of the German Empire had been aware of the persecution and murder of the Armenians right from the beginning. The files of the German Foreign Office resting on reports by the German embassy and consulates in the Ottoman Empire document the planned and organized execution of the massacres and deportations. In spite of urgent requests by many German personalities in science, politics and the churches, among these politicians like Philipp Scheidemann, Karl Liebknecht or Matthias Erzberger, and eminent persons of the protestant and catholic churches such as Adolf von Harnack and Lorenz Werthmann, the German Reich government failed to exert pressure on its Ottoman ally.

When the protestant theologian Dr. Johannes Lepsius presented the outcome of his research in Istanbul to the German Reichstag on October 5, 1915, the whole of the subject of the Armenians was censored by the German Reich government. In 1916, the German military censorship banned and confiscated Johannes Lepsius' "Report on the Situation of the Armenian People in Turkey". The copies of this documentation which Lepsius had sent directly to the delegates of the German Reichstag were intercepted by the authorities and not handed to the delegates until after the war in 1919.

This almost forgotten policy of repression by the German Reich demonstrates that this chapter of history still waits to be dealt with in a satisfactory manner here in Germany.

Deutscher Bundestag Drucksache 15/5689 15. Wahlperiode 15. 06. 2005

**Antrag der Fraktionen SPD, CDU/CSU, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN und FDP
Erinnerung und Gedenken an die Vertreibungen und Massaker an den Armeniern
1915 – Deutschland muss zur Versöhnung zwischen Türken und Armeniern
beitragen**

Der Bundestag wolle beschließen:

Der Deutsche Bundestag verneigt sich im Gedenken an die Opfer von Gewalt, Mord und Vertreibung, unter denen das armenische Volk vor und während des Ersten Weltkrieges zu leiden hatte. Er beklagt die Taten der jungtürkischen Regierung des Osmanischen Reiches, die zur fast vollständigen Vernichtung der Armenier in Anatolien geführt haben. Er bedauert auch die unrühmliche Rolle des Deutschen Reiches, das angesichts der vielfältigen Informationen über die organisierte Vertreibung und Vernichtung von Armeniern nicht einmal versucht hat, die Gräueltaten zu stoppen.

Der Deutsche Bundestag ehrt mit diesem Gedenken die Bemühungen aller Deutschen und Türken, die sich unter schwierigen Umständen und gegen den Widerstand ihrer jeweiligen Regierung in Wort und Tat für die Rettung von armenischen Frauen, Männern und Kindern eingesetzt haben. Besonders das Werk von Dr. Johannes Lepsius, der energisch und wirksam für das Überleben des armenischen Volkes gekämpft hat, soll dem Vergessen entrissen und im Sinne der Verbesserung der Beziehungen zwischen dem armenischen, dem deutschen und dem türkischen Volk gepflegt und erhalten werden.

Der Deutsche Bundestag ist sich aus langer eigener Erfahrung darüber bewusst, wie schwer es für jedes Volk ist, zu den dunklen Seiten seiner Vergangenheit zu stehen. Er ist aber fest davon überzeugt, dass eine ehrliche Aufarbeitung der Geschichte notwendig ist und die wichtigste Grundlage für Versöhnung darstellt. Dies gilt insbesondere im Rahmen einer europäischen Kultur der Erinnerung, zu der die offene Auseinandersetzung mit den dunklen Seiten der jeweiligen nationalen Geschichte gehört.

Vor diesem Hintergrund bedauert der Deutsche Bundestag, dass heute in der Türkei eine umfassende Diskussion über die damaligen Ereignisse im Osmanischen Reich immer noch nicht möglich ist und Wissenschaftler und Schriftsteller, die sich mit diesem Teil der türkischen Geschichte auseinandersetzen wollen, strafrechtlicher Verfolgung und öffentlicher Diffamierung ausgesetzt sind.

Der Deutsche Bundestag sieht allerdings auch erste positive Anzeichen, dass sich die Türkei im Sinne der erwähnten europäischen Kultur der Erinnerung zunehmend mit der Thematik beschäftigt. Beispiele dafür sind:

– Die Große Türkische Nationalversammlung hat erstmals türkische Bürger armenischer Abstammung zu Gesprächen über die Verbrechen an den Armeniern und die türkisch-armenischen Beziehungen eingeladen. – In Wien fand ein türkisch-armenischer Frauendialog statt. – Erste Kontakte zwischen türkischen und armenischen Historikern führten zum Beginn eines Dokumentenaustauschs. – Ministerpräsident Recep Tayyip Erdogan eröffnete mit dem armenischen Patriarchen Mesrob das erste armenische Museum der Türkei in Istanbul und schlug öffentlich die Einrichtung einer bilateralen türkisch-armenischen Historiker-Kommission vor.

In diesem Zusammenhang erfüllt es den Deutschen Bundestag aber erneut mit tiefer Sorge, dass die Armenier-Konferenz international angesehener türkischer Wissenschaftler, die vom 25. bis 27. Mai 2005 in Istanbul stattfinden sollte, durch den türkischen Justizminister unterbunden wurde und die von der türkischen Regierungsmeinung abweichenden Positionen dieser türkischen Wissenschaftler als

„Dolchstoß in den Rücken der türkischen Nation“ diffamiert wurden. Der Vorschlag von Ministerpräsident Erdogan, eine gemeinsame türkischarmenische Historiker-Kommission einzurichten, kann nur dann Erfolg haben, wenn er auf der Basis eines freien und öffentlichen wissenschaftlichen Diskurses umgesetzt wird.

Auch Deutschland, das mit zur Verdrängung der Verbrechen am armenischen Volk beigetragen hat, ist in der Pflicht, sich der eigenen Verantwortung zu stellen. Dazu gehört, Türken und Armenier dabei zu unterstützen, über die Gräben der Vergangenheit hinweg nach Wegen der Versöhnung und Verständigung zu suchen.

Seit langem haben sich vor allem die beiden großen Kirchen in Deutschland für eine Integration der Armenier aus der Türkei eingesetzt. Die hier entstandenen armenischen Gemeinden bieten Möglichkeiten der Begegnung und des Gedenkens. Gerade angesichts der großen Anzahl der in Deutschland lebenden Muslime aus der Türkei ist es eine wichtige Aufgabe, sich die Geschichte zu vergegenwärtigen und dadurch auch zur Aussöhnung beizutragen.

Die Auseinandersetzung mit diesen historischen Ereignissen hat aber auch unmittelbare Bedeutung für die Gegenwart. Heute ist die Normalisierung der Beziehungen zwischen der Republik Türkei und der Republik Armenien für die Zukunft der ganzen Region von besonderem Interesse. Was dringend notwendig ist, sind vertrauensbildende Maßnahmen auf beiden Seiten im Sinne der OSZE-Prinzipien. So könnte z. B. die Öffnung der Grenze durch die Türkei die Isolierung Armeniens aufheben und die Aufnahme diplomatischer Beziehungen befördern.

Deutschland kommt aufgrund seiner historischen Rolle in den deutsch-türkisch-armenischen Beziehungen heute eine besondere Verpflichtung im Rahmen der Nachbarschaftsinitiative der EU zu. Ziel muss sein, dabei mitzuhelfen, eine Normalisierung und Verbesserung der Lage zwischen Armenien und der Türkei zu ermöglichen und damit einen Beitrag zur Stabilisierung der Kaukasus-Region zu leisten.

Einen wichtigen Beitrag zur Erinnerung können die Bundesländer leisten. Aufgabe der Bildungspolitik ist es, dazu beizutragen, dass die Aufarbeitung der Vertreibung und Vernichtung der Armenier als Teil der Aufarbeitung der Geschichte ethnischer Konflikte im 20. Jahrhundert auch in Deutschland erfolgt. Der Deutsche Bundestag fordert die Bundesregierung auf, – dabei mitzuhelfen, dass zwischen Türken und Armeniern ein Ausgleich durch Aufarbeitung, Versöhnen und Verzeihen historischer Schuld erreicht wird, - dafür einzutreten, dass sich Parlament, Regierung und Gesellschaft der Türkei mit ihrer Rolle gegenüber dem armenischen Volk in Geschichte und Gegenwart vorbehaltlos auseinandersetzen, – sich für die Bildung einer Historiker-Kommission einzusetzen, an der außer türkischen und armenischen Wissenschaftlern auch internationale Experten beteiligt sind, – sich dafür einzusetzen, dass nicht nur die Akten des Osmanischen Reiches zu dieser Frage allgemein öffentlich zugänglich gemacht werden, sondern auch die von Deutschland der Türkei übergebenen Kopien aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes, – sich für die tatsächliche Durchführung der in Istanbul geplanten, aber auf staatlichen Druck hin verschobenen Konferenz einzusetzen, – sich für die Gewährung der Meinungsfreiheit in der Türkei, insbesondere auch bezüglich des Schicksals der Armenier, einzusetzen, – dabei zu helfen, dass die Türkei und Armenien ihre zwischenstaatlichen Beziehungen normalisieren.

Berlin, den 15. Juni 2005

Franz Müntefering und Fraktion Dr. Angela Merkel, Michael Glos und Fraktion Katrin Göring-Eckardt, Krista Sager und Fraktion Dr. Wolfgang Gerhardt und Fraktion

Begründung

Vor 90 Jahren, am 24. April 1915, wurde auf Befehl der das Osmanische Reich lenkenden jungtürkischen Bewegung die armenische politische und kulturelle Elite Istanbuls verhaftet, ins Landesinnere verschleppt und zum großen Teil ermordet. Dieses Datum wurde zum Gedenktag der Armenier in allerWelt für die Vertreibungen und Massaker an den armenischen Untertanen des Osmanischen Reiches, die bereits Ende des 19. Jahrhunderts, verstärkt aber dann im Ersten Weltkrieg stattfanden.

Die rekrutierten armenischen Soldaten der osmanischen Armee wurden zu Beginn des Kriegseintritts des Osmanischen Reichs in Arbeitsbataillone zusammengefasst und mehrheitlich ermordet. Frauen, Kinder und Alte wurden ab Frühjahr 1915 auf Todesmärsche durch die syrische Wüste geschickt. Wer von den Verschleppten noch nicht unterwegs ermordet worden oder umgekommen war, den erreichte dieses Schicksal spätestens in den unmenschlichen Lagern in der Wüste um Deir ez Zôr. Massaker wurden auch von eigens dafür aufgestellten Spezialeinheiten ausgeführt. Widerstand ranghoher türkischer Beamter gegen dieses Vorgehen wie auch Kritik aus dem osmanischen Parlament begegnete das jungtürkische Regime mit brutaler Ablehnung. Viele Gebiete, aus denen die christlichen Armenier vertrieben worden waren, wurden mit Kurden und muslimischen Flüchtlingen der Balkankriege besiedelt. Ebenso waren Angehörige anderer christlicher Volksgruppen, insbesondere aramäisch/assyrische und chaldäische Christen, aber auch bestimmte muslimische Minderheiten von Deportationen und Massakern betroffen.

Den Deportationen und Massenmorden fielen nach unabhängigen Berechnungen über 1 Million Armenier zum Opfer. Zahlreiche unabhängige Historiker, Parlamente und internationale Organisationen bezeichnen die Vertreibung und Vernichtung der Armenier als Völkermord.

Die Rechtsnachfolgerin des Osmanischen Reichs, die Republik Türkei, bestreitet bis heute entgegen der Faktenlage, dass diesen Vorgängen eine Planmäßigkeit zugrunde gelegen hätte bzw. dass das Massensterben während der Umsiedlungstrecken und die verübten Massaker von der osmanischen Regierung gewollt waren. Die zugegebene Härte gegen die Armenier wurde stets mit der Tatsache gerechtfertigt, dass sowohl 1878 als auch 1914/1915 viele Armenier auf Seiten Russlands gegen die Türkei gekämpft haben und dass die Gefahr bestanden hätte, dass die Armenier auch im Ersten Weltkrieg dem Osmanischen Reich in den Rücken fallen würden. Andere türkische Rechtfertigungen berufen sich auf armenische Gewaltanwendung gegen Türken, die beim bewaffneten Widerstand gegen die türkischen Umsiedlungsmaßnahmen vorkamen. Auch die bis in die 1980er Jahre von Armeniern gegen Türken verübten terroristischen Anschläge werden zur Rechtfertigung der türkischen Position herangezogen.

Insgesamt wird das Ausmaß der Massaker und Deportationen in der Türkei immer noch verharmlost und weitgehend bestritten. Diese türkische Haltung steht im Widerspruch zu der Idee der Versöhnung, die die Wertegemeinschaft der Europäischen Union leitet. Auch heute noch sind Historiker in der Türkei bei der Aufarbeitung der Geschichte der

Vertreibung und Ermordung von Armeniern nicht frei und kommen trotz Lockerung der bisherigen Strafbarkeit nach wie vor unter großen Druck.

Das Deutsche Reich war als militärischer Hauptverbündeter des Osmanischen Reiches ebenfalls tief in diese Vorgänge involviert. Sowohl die politische als, auch die militärische Führung des Deutschen Reichs war von Anfang an über die Verfolgung und Ermordung der Armenier informiert. Die Akten des Auswärtigen Amts, die auf Berichten der deutschen Botschafter und Konsuln im Osmanischen Reich beruhen, dokumentieren die planmäßige Durchführung der Massaker und Vertreibungen. Trotz dringender Eingaben vieler deutscher Persönlichkeiten aus Wissenschaft, Politik und den Kirchen, darunter Politiker wie Philipp Scheidemann, Karl Liebknecht oder Matthias Erzberger und bedeutende Persönlichkeiten aus der evangelischen und katholischen Kirche wie z. B. Adolf von Harnack und Lorenz Werthmann, unterließ es die deutsche Reichsleitung, auf ihren osmanischen Verbündeten wirksamen Druck auszuüben.

Als der evangelische Theologe Dr. Johannes Lepsius am 5. Oktober 1915 im Deutschen Reichstag die Ergebnisse seiner im Juli/August 1915 in Istanbul durchgeführten Recherchen vortrug, wurde das gesamte Armenier-Thema von der deutschen Reichsregierung unter Zensur gestellt. Ebenso wurde 1916 von der deutschen Militärzensur die Dokumentation von Johanneds Lepsius „Bericht über die Lage des Armenischen Volkes in der Türkei“ verboten und beschlagnahmt. Die von Lepsius direkt an die Abgeordneten des Deutschen Reichstags gesandten Exemplare dieser Dokumentation wurden durch die Behörden abgefangen und den Abgeordneten erst nach dem Krieg 1919 ausgehändigt.

Diese fast vergessene Verdrängungspolitik des Deutschen Reiches zeigt, dass dieses Kapitel der Geschichte auch in Deutschland bis heute nicht befriedigend aufgearbeitet wurde.